

911.3:338.48 (497.113)

Др Јован Ромелић, мр Кристина Кошић, мр Татјана Пивац*

СТАЊЕ И МОГУЋНОСТИ РАЗВОЈА РУРАЛНОГ ТУРИЗМА У ПЛАНИНСКОМ ДЕЛУ ВОЈВОДИНЕ

Резиме: Војводина као већи део панонске Србије има две мање планинске целине - Фрушку гору и Вршачке планине. На овим ниским планинама постоје сеоска насеља која имају добре потенцијале за развој екоруралног туризма. У раду смо ову могућност испитивали на примеру насеља Гудурице смештеног на северним падинама Вршачких планина. Предмет рада је инвентаризација, класификација и функционална оцена употребних вредности релевантних услова и фактора од значаја за развој екоруралног туризма у насељу и околини.

У том погледу смо настојали да применимо позитивна искуства европских, а нарочито просторно блиских земаља који су у развоју екоруралног туризма, пошли од сличних ресурса, али су уложили више кретивности, систематичности, истрајности и тиме постигли релативно добре резултате.

У раду смо извршили евидетирање темељних туристичких ресурса који поседују довољан ниво атрактивности којом се може формирати специфична екорурална туристичка понуда. Настојали смо да ускладимо степен и карактер заштите, раритетност али и атрактивност и употребну вредност појединих објеката, појава и процеса са материјалном основном туризмом, односно системом саобраћајница, рецептивним туристичким објектима, туристичком инфраструктуром и супраструктуром.

Одређена је и улога организационих фактора, са посебним нагласком на поједине непрофитабилне културне и туристичке организације које могу имати важну улогу у развоју појединих сегмената екоруралног туризма.

Кључне речи: Војводина, еко-рурални туризам, Вршачке планине, Гудурица

Увод

Предмет рада је проучавање релевантних услова и фактора, са посебним нагласком на тзв. темељне ресурсе које чине природне и друштвене туристичке атракције непосредно везана за рурални туризам у планинском

* Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад, Трг Доситеја Обрадовића 3, Србија, Е-mail: jromel@eunet.yu, tinicaus@yahoo.com, tanjica@ptt.yu

делу Војводине, а на примеру сеоског насеља Гудурицу и његове околине и утврди могућност и стратегија прерастања овог насеља у еко-руралну туристичку дестинацију.

Циљ рада проистиче из актуелности еко-руралног туризма у савременом свету, као и његових добрих услова за развој у Гудурици. Будући да он није до сада реализован, овај рад ће на потенцијалним ресурсима пружити стратегију развоја еко-руралног туризма и указати на његове специфичности и значај по демографски и економски опоравак овог села.

Основни задаци рада се заснивају на инвентарисању и квалитативном прилазу туристичкој валоризацији Гудурице као потенцијалне еко-руралне дестинације.

Појмовно одређење еко-руралне дестинације

Комбинујући дефиниције појмова дестинације (Енциклопедија туризма, 2001), еко-туризма (IUCN, 1996) и руралног туризма (Попеску, 2002) износимо операционалну дефиницију еко-руралне дестинације, као основу за избор релевантних индикатора и субиндикатора функционисања и објашњавања суштине овакве врсте дестинације.

Еко-рурална дестинација је шири простор функционалне целине, који свој туристички идентитет гради на концепту кумулираних атракција, које због доживљаја које омогућују и уз додатну инфраструктуру, представљају простор интензивног окупљања туриста. У овакву дестинацију се одвија одговорно путовање и посета релативно очуваним областима природе, да би се уживало у природи и да би се она уважавала, као и сви пратећи културни објекти из прошлости и садашњости. Туристи, који потичу у највећем броју из градских средина, димензију руралног карактера одређеног простора одређују првенствено на основу нивоа традиционалности друштвених структура као и општедруштвених вредности које више не постоје у градским центрима. Рурална средина се карактерише, пре свега, снажним осећањем заједништва, локалним а не космополитским начином живота, који је „споренији” мање материјалистички и мање „компликован” у односу на градска подручја.

Према томе еко-рурална туристичка дестинација обухвата простор веће концентрације очуваних атрактивних ресурса, који омогућују његово туристичко функционално усмеравање. Туристи уважавају природу и

руралну средину, јер одудара од урбане средине једноставнијим начином живота, који се чини привлачнијим урбаном човеку.

Фактори који омогућавају заснивање и развој еко-руралног туризма

Еко-рурални туризам у данашњем свету, посебно у Европи, резултат је следећих преовлађујућих тенденција на страни туристичке тражње:

- психичко и физичко освежење градског човека путовањем кроз пределе који су географски противуречни (туристичка путовања на релацији низија-планина, град-село и сл.),
- тежња ка искуствима везаним за културно-историјско наслеђе и очувану природу,
- „Зелени” покрет или туризам који се назива и алтернативним, "меким", "добрим" или „новим” туризмом – односи се на туризам и на селу. Подразумева, пре свега, чисту воду, здраву храну и незагађен ваздух, односно туризам који није масован већ „пријатељски” усмерен ка природном окружењу,
- тражња за местима, догађајима и искуствима који имају изражен идентитет и различитост,
- тражња за сеоским (руралним) и агротуризмом – подразумева боравак у различитим врстама смештаја (не искључиво у сеоским домаћинствима) и бављење активностима као што су: спорт, авантура, изазови, ручни рад и сл. (Хаџић и др, 2005).

Правилно би било туризам на селу сврстати у облик туризма везан за „посебна интересовања”, која представљају супротност масовном туризму, односно „туризму организованих путовања”. Тако схваћен рурални туризам се налази у комплементарном односу са осталим формама туристичке понуде, односно туристичког производа. Проблем настаје при покушају дефинисања односно квантификовања сеоског туризма (обим промета, приход и др.), што захтева детаљност у приступу разграничавања руралног у односу на остале облике туризма (Албрехт и др, 1973).

Један од приступа који може допринети дефинисању туризма на селу у односу на остале облике туризма, подразумева његово посматрање у корелацији са окружењем. Стручњаци истичу да при настојању да једно подручје буде окарактерисано руралним, треба узети у обзир следеће параметре:

- густина насељености и величина насеља,
- начин коришћења земљишта,
- карактер привређивања и

- традиционалне друштвене структуре.

Гудурица по низу својих карактеристика има услове за претварање у еко-руралну туристичку дестинацију. Пре свега то је недовољно развијена сеоска средина која почива на традиционалној пољопривредној производњи малог обима. Градско становништво које овде долази, димензију руралног карактера овог насеља одређује на основу нивоа традиционалности друштвених структура. Гудурица као рурална средина карактерише се, како смо истакли, становништвом које поседује снажније осећање заједништва, локалном а не космополитском културом и начином живота, који је „успоренији”, мање „компликован” у односу на градска подручја (Ромелић, 1997).

Природни услови за развој руралног туризма у Гудурици

Гудурица се налази у јужном Банату, у традиционалном пољопривредном простору. То је сеоско насеље које спада међу значајније у општини Вршац. Мада је највећи број становника (2812) село имало 1890. и данас спада у већа у Општини (2002. године 1267 житеља). Село Гудурица је подигнуто на левој страни долине Марковачког потока. Централни део насеља је на 117 m надморске висине. Чињеница да је Гудурица, подигнута у северном подножју Вршачких планина, односно на контакту подгорине и абразионе терасе, даје му одређене физиономске и функционалне специфичности (Букуров, 1950). Средином гудуричког атара, од југоистока према северозападу, протеже се долина Марковачког потока, која даје посебну пејзажно-амбијенталну вредност. Анализа положаја Гудурице и поменутих околних насеља, може иницирати питање оправданости развијања туризма, јер је ово простор ван значајних, чак и регионалних саобраћајница, могло би се рећи „слепо црево Баната” (Ромелић, Томић, 1991). Међутим, еко-рурални туризам и не захтева најсавременије и фреквентне саобраћајнице. Довољно је да до еко-руралних дестинација постоји солидан асфалтни пут. Све преко тога била би претерана урбанизација и могло би да одврати потенцијалне туристе, односно оне који долазе из градских средина.

Клима овог простора није фактор који може угрозити туристичке активности, мада има периода са неповољним климатским параметрима (дуготрајне сипеће кише или јака кошава), али и оних када је право уживање боравити на Брегу, ливадама или у виноградима. Средња температура ваздуха зими је 1,5°C, пролећа 11,5°C, лета 20,8°C и јесени 12,3°C. На овом простору доминира југоисточни ветар, односно кошава, а

затим следе ветрови из јужног, источног и северозападног правца. Област југоисточног Баната је најветровитији део Војводине. Кошава доминира током свих годишњих доба, а иначе је и ветар са највећом просечном брзином. Током врелих летњих дана доноси освежење, а у хладнијем делу године чист и хладан ваздух, те се може рећи да је то „здрав период године”. Близина шумовитих падина Вршачких планина, утиче и на микроклиматске специфичности, посебно лети када се ноћу према Гудурици спушта свежији ваздух. Остали климатски елементи нису значајна сметња одвијању еко-руралног туризма. У топлијем делу године углавном имају благотворно дејство (релативна влажност лети је 67-68%, облачност 4,3 десетине, инсолација 9, а годишња 2050 часова). Падавине су добро распоређене током вегетационог периода. Просечно годишње овде се излучи око 660 mm падавина (највише у јуну 86 mm, а најмање у марту 32 mm, док током вегетационог периода падне око 400 mm кише или око 60% свих падавина) (Бугарски, Томић, 1987).

Пошто је Гудурица на долинским падинама, изнад алувијалне равни Марковачког потока, безбедна је од високих подземних вода, мада се током дуготрајних киша могу јавити проблеми, посебно код старијих објеката и у улицама где су запуштени канали (Бугарски, Томић, 1988). На простору Гудурице и околине има их неколико у изворишном делу Марковачког и Малосредиштанског потока. Њихова појава је значајна за водоснабдевање, а долине представљају интересантне терене погодне за разнолике активности. Марковачки поток као стални водоток представља доминантну хидрографску појаву, а његова долина чини централну рељефну целину, која је утицала на положај насеља и кућа, усмерила најважнију саобраћајницу, а значајна је и за бројне привредне активности (Букуров, 1972).

Друштвени услови развоја туризма

Културно-историјско наслеђе села и околине - Културно-историјско наслеђе Гудурице је један од кључних предуслова за стварање еко-руралне дестинације. Највећи значај имају културна добра, која према званичној номенклатури припадају следећим категоријама:

- дела са споменичким и уметничким својствима (куће за становање и привређивање и други вредни архитектонски објекти);
- просторне културно-историјске целине (старо језгро насеља, сеоске амбијенталне целине, сакрални објекти);
- фолклорно наслеђе (зграде и простори, ношња, стари занати, усмена традиција, кулинарска традиција, традиционални спортови и игре);

- манифестационе вредности;
- установе културе са својим активностима (Дом културе са библиотеком);
- културни пејзажи (паркови);
- културне руте (путеви вина).

Гудурица има планску основу неправилног облика. Село је издужено дуж леве долињске стране Марковачког потока. Главна улица прати ивицу стране, а село се шири према југу, уз абразиону површ. Распоред улица је, услед веће морфолошке сложености терена, неправилан, мрежастог типа. То је један од фактора који ово село чини специфичним на војвођанском простору.

У селу, посебно у централном делу, утврдили смо да постоји могућност, конзервације, реконструкције и стварања мреже комфорних, али рустичних објеката који могу да пруже услуге смештаја, хране и пића, као и садржаје културног, забавног и рекреативног карактера. Ресторани с локалном кухињом треба да се налазе у локалном власништву. Куће за пријем туриста морају пословати у складу са законом, али њихово пословање мора да буде финансијски одрживо. Куће, ван породичних пољопривредних газдинстава, које би се користиле као еко-рурална коначишта треба да одсликавају локално окружење, традиционалне, одомаћене стилове обликовања (Ромелић, Ђуричић, 1992).

Треба истаћи да екоконачишта (објекти за смештај који задовољавају критеријуме еко-руралне туристичке дестинације) треба да се уређују по укусу предвидиве стабилне базе клијената. То се односи на архитектонска решења која не нарушавају генерално опредељење ка традицији, аутеничности, затим на распоред оброка, коришћење објеката за хигијену итд.

Гудурица је, до Другог светског рата, али и касније, била најзначајнији виноградарски центар међу селима Вршачких планина. О томе постоји обиље обрађених историјских података. Они могу послужити као материјална, чињенична основа отварања Завичајног музеја. Планови постоје и локација је одређена. Сматрамо да би оснивање музеја било сврсисходно, будући да има више области људских активности о којима постоји занимљив материјал.

У центру села се налазе велики подрум познат по производњи *гудуричких вина*. Подрум је грађен у барокном стилу. Посебно је атрактивно двориште

- атријум са лепим аркадама. Уочено је да овде залазе ловци и пословни људи из области виноградарства и винарства. У последње време подрум је укључен у туристичку туру „путевима вина”. То значи да постоје почетни мотиви и категорије посетилаца, који могу да подстицајно утичу на изградњу пријемних објеката: ресторан са баштом у дворишту, мањи музеј виноградарства и винарства, дегустациони центар и продајни пункт. Будући да је Гудурица место са најсложенијом етничком структуром међу сеоским насељима Вршачких планина и добром очуваношћу аутохтоног фолклора, могућно је у најадекватнијим терминима, у овом објекту, организовати приредбе изворних песама и игара житеља. Пространи прилаз омогућава изградњу великог паркинг простора.

Становништво као фактор развоја екоруралног туризма - Становништво се у односу на друга села мање бави пољопривредом, више је запослено у предузећима у Вршцу, од који нека имају ораничне површине или винограде у хатару Гудурице. Будући да је колонизовано из пасивних крајева, оно је ненавикнуто на напорне и дуге пољопривредне радове. Становништво није искључиво и апсолутно везано за земљу као староседелачко становништво у другим селима, претпоставка је да се лакше и једноставније може опредељивати и везивати за туристичке услуге.

Старе и добро одржаване куће најчешће су настале као резултат градитељског афинитета и умећа немачког становништва, које је овде до краја Другог светског рата чинило преко 98%. Вредно добростојеће становништво, створило је средину у којој је не само пожртвовано обављало пољопривредне послове, већ је стварало и конструктивне навике одмарања, забаве, дружења у пријатној и удобној средини.

Контакти туриста и локалног становништва треба да буду спонтани. Потребно је неговати размену мишљења о свим проблемима који могу бити предмет расправе. Дакле треба створити атмосферу реализације међуутицаја, туриста на локално становништво и обратно.

Привредне делатности у функцији туристичке понуде - Мању везаност становништва за пољопривреду илуструје чињеница да је просечна величина поседа свега 1,2 ha. Хатар има веће нагибе земљишта због чега је доста под шумом и пашњцима. Активиран је већим засадама винограда и воћњака. Интересантно је да оранице једва нешто надмашују винограде.

Вино, и у сезони грозђе, треба да буде најважнији део туристичке понуде Гудурице. Уочено је да је становништво свесно тога и да се овај сегмент понуде креће у добром правцу. Власници винограда и подрума уче један од другог, међу њима влада такмичарски дух. Жеља им је да производе квалитетно вино. Део становника ради у Вршачким виноградима, који су у контакту са Енолошком станицом у Вршцу и на основу тога треба створити бренд од одређених вина и Гудурицу укључити у културне туристичке туре „Путеве вина”.

Потребно је истрајати у реализацији пројеката Винских путева где би селекцијом домаћинстава квалитетног виноградарско-винарског опредељења, требало укључити ова домаћинства у винске туре, и наставити са коришћењем гудуричког подрума. Ово укључивање захтева поштовање стандарда квалитета понуде које винске туре подразумевају.

Материјална основа за развој руралног туризма у Гудурици

Основни критеријуми за бављење туризмом који смо означили као еко-рурални су: 1) процена туристичке атрактивности сеоског насеља и окружења и 2) процена атрактивности сеоског породичног газдинства.

1. Елементи на основу којих се обавља груба процена **атрактивности сеоског насеља и окружења су:**

- назагађен ваздух и вода,
- одсутност буке и вибрација,
- одсутност потенцијалних опасности (поплава, пожари, експлозије и сл.),
- очувано градитељско наслеђе,
- очуване социо-културне особености са постојањем воље и жеље за њиховим одржавањем и ревитализацијом,
- сликовита непосредна позиција села, ближа и удаљенија околина,
- могућност слободног кретања туриста по околини,
- услови за рекреацију, разоноду, одабир одређених знаменитости и могућност њиховог посећивања,
- угоститељски објекти, нарочито са карактеристичним регионалним јелима и пићима,
- добра путна повезаност села,
- телефонска повезаност села,
- постојање амбуланте и поште (према међународним нормама, мање од 15 km),
- блиско растојање сеоских газдинстава до прве трговине и гостионице (према међународним нормама, мање од 5 km),

- заинтересованост већег броја сеоских газдинстава да се баве сеоским туризмом.

2. Основне елементе за процењивање статуса *туристичког сеоског газдинства* чине:

- поседовање одговарајућег пољопривредног земљишта,
- поседовање економских зграда уз стамбени објекат,
- потребну величину и организацију сеоског дворишта,
- поседовање стоке,
- могућност презентације начина пољопривредне производње гостима, посебно њиховој деци,
- атрактивност локације стамбеног објекта,
- госту осигуран аутомобилски приступ до куће,
- осигурана електрична струја и текућа вода (из водовода или хидрофора) у кући,
- осигурана телефонска веза у кући или да удаљеност до јавне говорнице није већа од 500 m од смештајног објекта,
- да се сеоско газдинство (кућа, економска зграда, двориште и сл.), у оквиру економски прихватљиве инвестиције, може преуредити у сеоско туристичко газдинство и
- број, старост и склоност чланова сеоског домаћинства да одговарају потребама пружања туристичких услуга.

У новије време туристи траже задовољство у стицању аутохтоних практичних знања, као што су стари занати, вештине означене као саставни део домаће радиности (плетење, ткање и слично).

Међутим, иако туристи траже очувану природу и руралну архитектуру, они не могу без минималног комфора на који су навикли станујући у урбаним просторима. Ако се асфалтним путем или последњих 5-6 km доброг макадамског пута не може стићи до туристичког сеоског имања, такво се газдинство не може сврстати у туристичку понуду сеоског туризма, јер не би опстало у туристичкој конкуренцији. Ово су, дакле, параметри које туристи могу толерисати само до одређене границе. То исто битно утиче на покретање таквог облика туристичке делатности при неком газдинству.

Село Гудурица има могућности да, што се тиче понуде индивидуалних грађевинских објеката, организује услуге у три врсте капацитета:

- 1) сељачких домаћинстава,
- 2) такозваних руралних кућа, односно обновљених старих здања у препознатљивом аутохтоном стилу, уз задржавање

карактеристичних елемената градње и изворних материјала, који успешно новим генерацијама преносе дух прошлости, која привлачи својим спорим ритмом живота прилагођеног људским потребама и

3) новијих типских кућа високе удобности и стандарда, али које одударају и нарушавају концепт руралног туризма, изузев аспекта смештаја, винских и асортимана изворне сеоске хране.

Осим старих, мање или више одражавих рустичних објеката, претежно лоцираних у центру села или његовој близини, као и породичних кућа које припадају типу традиционалних објеката, „уз бразду” или „дуж пута”, у последњим деценијама граде се нове куће, највећим делом на спрат, према плану великих типских кућа. Део власника ових кућа су људи на привременом раду у иностранству. Домаћинства у овим кућама су ретко пољопривредна. Знакови традиције одржавани су појединим детаљима, као што су ограђени и декорисани дворишни бунари, мање цветне баште у дворишту који припада стамбеном делу, али пре свега засвођеним винским подрумима, који чине минијатурну имитацију подрума у центру села. У прилазним деловима неких подрума постављени су алати који су некада коришћени у обради винограда или справљању вина и ракије. Њима су придодате и друге пољопривредне алатке. Овакве куће могу бити укључене у туристичку понуду села, али као објекти за смештај, дегустацију и продају вина и ракије. Будући да она не могу имати статус типичних пољопривредних туристичких газдинстава, могу бити нуђене као алтернатива смештаја, без очекиваних типичних екоруралних садржаја. Такве садржаје туристи ће налазити у другим деловима села и околини.

Просторије у кући морају бити суве, светле и организоване тако да гостима пружају потребан мир, тј. да су одвојене од приватног стана домаћина. У свакој соби или у неколико соба треба осигурати купатило с топлом и хладном водом и тоалетом. Посебну пажњу треба поклонити уређењу заједничке просторије, које треба да представљају врло пријатан простор с локалним елементима и обележјима (пећ, камин, угаони сто са клупама, локални грађевински материјал, изложени сувенири). Очекује се да изглед куће има вредности руралне архитектуре овога краја.

Делови дворишта су раније били поплочани комадима камена (гнајсева са Вршачких планина). Власници појединих кућа, са озбиљним еко-руралним туристичким претензијама, поплочавају дворишта на традиционалан начин. Међутим, задњи део дворишта које чини окућницу („гувно”) они обично бетонирају. Овакав поступак има вишеструко оправдање, будући да

се довожењем, прерадом грожђа, склањањем секундарних сировина од произведеног вина и ракије, итд. много се једноставније манипулише робом и једноставније и сигурније се одржава хигијена дворишта. Бетонска плоча одударе од амбијента куће и отуда њега треба визуелно одвојити ниском оградом са капијом.

С обзиром да потенцијална сеоска породична газдинства немају довољно искуства, потребна им је помоћ да се стручно организују и препознају значај и могућности свог породичног газдинства. Зато уз постојеће искуство требају стећи нова знања и вештине које ће моћи применити на својој кући.

Понуда једне руралне дестинације као што је Гудурица

Полазећи од принципа понашања становништва једне еко-руралне дестинације, а узимајући у обзир специфичности Гудурице, основне услуге и делатности локалног становништва које је укључено у туристичку понуду, биле би следеће:

- пансионско и дневно угошћавање посетилаца и туриста,
- организација излета гостију по садржајима екосела и непосредне околине,
- производња пољопривредних еколошких чистих производа (од припреме тла до спремања зимнице),
- организација неких спортских и сличних активности - планинарење, rock climbing (пењање уз стене), школа јахања, теренско јахање, терапијско јахање, суделовање у пољопривредним радовима,
- уз помоћ стручњака из области природних наука, туризма и добрих познавалаца околине, установити у непосредној близини насеља, према централном масиву Вршачких планина, тзв. еко-стазе дуж којих они могу да сазнају нешто ново о природи краја (геонаслеђе, биљке и животиње),
- производња и продаја сувенира,
- узгој музних крава и продаја млека,
- производња и продаја сена у балама,
- виноградарство, производња грожђа и вина, као и жестоких пића као нуспроизвода у производњи вина,
- воћарство, производња воћних ракија, производња пекмеца и џемова,

- организација лова за ону категорију туриста који су за ову активност заинтересовани, било путем уловљавања животиња, посматрање и снимање птица и других дивљих животиња,
- узгој оваца, производња и продаја сира, итд.

Гостима треба осигурати учествовање у неким домаћинским или сезонским радовима што ће употпунити туристичку понуду сељачке туристичке економије и додатно придонети незаборавном боравку и годишњем одмору, који ће се разликовати од уобичајених садржаја које нуде хотелски комплекси и урбана средина.

Планирање и управљање развојем сеоског туризма и проблеми едукације

Типови руралног туризма одређују се према постојању одговарајућих ресурса за развој туризма и традиције развоја сеоског туризма. У том смислу Гудурица припада другом типу који је означен као *рурално подручје са значајним ресурсима, али без довољно традиције у развоју туризма*.

Један од битних предуслова за успешно планирање и управљање одрживим развојем сеоског туризма јесте и активно укључивање локалног становништва у тај процес. Свако коришћење ресурса за потребе развоја туризма, без сагласности локалне заједнице, може бити оцењено од стране локалног становништва злоупотребом и представља дестимулишући чинилац развоја сеоског туризма.

Потребно је усмеравати и посетиоце како да користе ресурсе у сеоским подручјима. Један од најчешћих начина остваривања овог утицаја је објављивање званичних правила понашања како би туристи, прилагођавањем свог понашања, преузели део одговорности у заштити ресурса.

Такође треба едуковати целокупно локално становништво – како би на сврсисходан начин учествовало у остваривању заједничког пројекта развоја сеоског туризма; особље у локалним туристичким информативним центрима, локални туристички водичи и аниматори – у циљу стицања широког знања о карактеристикама подручја, посебно туристичким ресурсима, начинима промовисања туристичког производа, рекреативним техникама и др. (Wood, 2002).

Користи од еко-руралног туризма

Гудурица са централним масивом и падинама Вршачких планина, које великим делом припадају хатару овог села, имају доста предности за развој екоруралног туризма. Они чине јединствени спој културе, историје, природних лепота, етнодемографских вредности, аутохтоног гастрономског производа.

Предности развоја еко-руралног туризма у овом простору су:

- ревитализација занимљивог и некада демографски и економски врло виталног села,
- очување насељености руралног простора,
- запошљавање,
- оспособљавање сеоског становништва за самосталан рад,
- оживљавање виноградарства и винарства,
- оживљавање старих заната,
- оживљавање изворних обичаја,
- очување социо-културних посебности и
- подстицање примарне сељачке производње и прераде пољопривредних производа.

Програм развоја руралног туризма садржавао би следеће облике туризма:

- туризам на сељачким породичним економијама,
- вински путеви,
- културни туризам,
- спортско-рекреативни, коришћењем означених пешачких, бициклистичких стаза, плаинарских, коњичких и сл. стаза и путева, изнајмљивање коња за јахање,
- планинарење дуж обележених планинарских стаза, са могућностима избора различитих тежина и дужина кретања, са кретањем у континуитету или уз кретање од једне до друге природне или културно-историјске атракције,
- ловни туризам и
- еко-туризам.

Закључна разматрања

Препоручује се да еко-рурални туризам Гудурице садржи неколико кључних принципа туристичког развоја, који су се већ потврдили као фактор успеха у случају сличних туристичких дестинација широм Европе:

Интегративан приступ у стварању туристичког производа. Интерес удруживања, а у циљу квалитета туристичког производа, свих релевантних фактора и функција будућег туристичког развоја. Туристичка понуда ће бити комплетна и квалитетна, а задовољство туриста оптимално једино у условима реализације овог принципа.

Аутентичност сеоске средине. Посетиоци траже изворне доживљаје. Рурално наслеђе Гудурице се мора градити на аутентичним сликама. Аутентичност се очитује у изгледу насеља, животу локалног становништва, неговању традиције винских подрума, осмишљавању манифестација, као и очувању природног окружења, са посебним акцентом на Вршачке планине.

Квалитет туристичке понуде треба да пружа посебне, упечатљиве и другачије представе. Упечатљивост будуће туристичке понуде јасно се уочава у поређењу са преосталим војвођанским насељима у тенденцији развоја еколошког и руралног туризма. Гудурица нема за Војводину типичну физиономију и природно окружење, а у комбинацији са јасно проифилисаном традицијом узгајања винове лозе и производње вина, село уз уложени напор може бити један од познатијих центара руралног туризма.

Одрживост животне средине. Туризам у Гудурици ће бити вишеструко користан само под условом да доприноси заштити животне средине, економском благостању, унапређењу локалног културног и социјалног идентитета и истовремено реализује сатисфакцију туриста. Реализација компоненти одрживог туризма изузетно је тешка, али је то свакако процес коме треба тежити.

Еко-рурални туризам мора бити базиран на проучавању и разумевању туристичких потреба. Еко-рурални (посебно вински) туризам Гудурице мора бити базиран на квалитетном проучавању и разумевању туристичких потреба. Савремене тенденције и стремљења, такође и у земљама нашег окружењу потврђују да је интересовање за рурални, екотуризам и вински туризам све веће. То може бити полазна охрабрујућа чињеница за улагање у туристичку понуду Гудурице. Ипак, то није и довољно. Неопходно је посебно истражити ишчекивања туриста на локалном нивоу, односно, на лицу места.

Туристичка понуда мора бити садржајна. Туристичка понуда Гудурице може бити разноврсна, богата и прилагођена различитим сегментима туриста. На то утичу основне карактеристике потенцијала села - вински подруми, аутентичност, природно окружење. Садржајност понуде мора бити уочљива просторно и временски. На пример, свако годишње доба може имати своју понуду, препознатљиву и карактеристичну по начину живота и сеоским радовима везаним за тај период.

Водити рачуна о сваком детаљу туристичке понуде. Квалитет туристичке понуде мора се огледати и у квалитетном планирању и реализацији сваког, па и најмањег детаља, а посебно кроз обезбеђивање довољно информација и туристичких услуга.

Започети туристички развој малим бројем квалитетних програма. Мали број добрих иницијатива је далеко бољи од великог броја сиромашних и неуверљивих. Такве могу упропастити шансу и перспективу туристичког развоја. Почетак развоја туризма Гудурице мора бити обележен јаким и квалитетним програмима, у складу са степеном туристичког развоја. Рационализам посебно мора бити одлика ове (почетне) фазе туристичког развоја.

Успех се реализује заједничким наступом чак и конкурентних асоцијација. Много малих туристичких предузећа, сродних организација и осталих група мора бити укључено у обезбеђивање квалитетног туристичког производа. Ово се посебно односи на међусобну сарадњу оних који дају иницијативу за укључивање властитих винских подрума у понуду, јер поред тога што су конкуренти много је битније да су сви заједно део јединствене туристичке понуде Гудурице.

Комплементарни наступ свих делатност од интереса за туризам. Квалитетни туризам Гудурице зависиће од многих других активности као што су пољопривреда, стари занати, саобраћај, као и друге услуге. Остваривење туристичке понуде не може се замислити без равноправног учествовања сваке од ових делатности.

Стрпљиво сачекати време потребно за постизање првих позитивних резултата. Покретање туризма и обезбеђивање квалитетне туристичке понуде захтева своје време. Реалније је постављати и планирати циљеве који се могу достизати сваке године, него поставити оне који су неоствариви. Овај принцип инсистира на стрпљивости, јер резултати туристичког развоја не могу бити тако лако и одмах уочљиви. Принцип неопходног времена посебно је важан за почетну фазу развоја туризма.

Обезбеђивање квалитетних информација за посетиоце је од посебног значаја за задовољство туриста. Квалитет комуницирања мора се испољити и кроз комуницирање реализовано у туристичкој пропаганди, између организатора туризма и потенцијалних туриста. Почетна фаза развоја туризма мора подразумевати пропаганду која неће преценити реално стање на терену.

Добро организован мониторинг. Организатори туризма и надлежне институције морају спроводити правовремени мониторинг утицаја туризма на Гудурицу и њену околину, и то у области задовољства туриста, иницијатива, животне средине, локалног становништва и економије.

Литература и извори

Албрехт Н, Станковић С, Раичевић Б. (1973): Развој туризма јужнобанатског подручја. Институт за економске инвестиције Београд.

Бугарски Д, Томић П. (1987): Климатске прилике Вршца и околине. Матица српска, Нови Сад.

Бугарски Д, Томић П. (1988): Хидрографске карактеристике Вршачких планина. Матица српска, Нови Сад.

Букуров Б. (1950): Вршачке планине. Прилог географији Војводине, Матица српска, Нови Сад.

Букуров Б. (1970): Насеља у јужном Банату, *Зборник Матице српске, Серија за природне науке*, св. 39, Нови Сад.

Група аутора (1976): Вршац. Туристичка монографија са водичем. Туристички савез општине Вршац, Вршац.

Милованов С. (1994): Викенд насеља на Вршачким планинама, Дипломски рад, Природно-математички факултет, Институт за географију, Нови Сад.

Мустовић С. (1985). Винарство са енохемијом и микробиологијом, *Привредни преглед*, Београд.

Плавша Ј, Ромелић Ј. (1992): Могућности развоја туризма Вршачких планина, *Зборник радова Института за географију*, број 22, Природно-математички факултет, Институт за географију, Нови Сад.

Попеску Ј. (2001): Екотуризам, Невладина организација о одрживом развоју, Београд.

Ромелић Ј, Ђуричић Ј. (1992): Облици и ефекти испољавања пограничних веза и малограничног промета у насељима јужног Баната, *Зборник радова*, бр. 15, Географски факултет, Београд.

Ромелић Ј, Томић П. (1991): Географски проблеми пограничних крајева Србије, *Зборник са научног скупа у Неготину*, Географски факултет, Београд.

Romelic J. (1997): Specific Features of Spatial Distribution and Relative degree of Devalopment of Agro-Industry in Vojvodina, *Geographica Panonica*, Prirodno-matematicki fakultet, Institut za geografiju, Novi Sad.

Хацић О., Ванић, И., Видић, Н. (2005): Културни туризам. Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад.

Wood E. M. (2002): Ecotourism: Principles, Practices and Policies for Sustainability. UNEO, TIES.